

Język ogólny a gwary i dialekty

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa interaktywna](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Język ogólny a gwary i dialekty

Źródło: dostępny w internecie: Pixabay, domena publiczna.

Naukowe podziały języka nie są jednogłośne i klarowne. Istnieje kilka najczęściej używanych definicji takich terminów, jak język ogólny, język literacki, dialekt czy gwara. Rozbieżności wynikają z faktu, że odmiany języka od wielu wieków przenikają się i wpływają wzajemnie na swój kształt. Za przykład może posłużyć język ogólny, który stanowiąc bazę dla języka literatury, sam z niej czerpie. Powszechnie przyjmuje się jednak istnienie zasadnej opozycji pomiędzy językiem ogólnym a dialektami.

Twoje cele

- Przeanalizujesz funkcje społeczne języka ogólnego.
- Wymienisz główne cechy języka ogólnego, odróżniające go od gwar i dialektów.
- Wyjaśnisz normatywną funkcję języka ogólnego.
- Uzasadnisz sens badania gwar i dialektów.

Przeczytaj

Język ogólny to kulturalny dialekt języka etnicznego. Jest to odmiana charakterystyczna dla warstw wykształconych i stanowiąca podstawę języka literackiego. W przeciwieństwie do dialektów język ogólny podlega kodyfikacji normatywnej, co znaczy, że istnieją zasady jego poprawnego użytkowania, od których odstępstwa są traktowane jako błędy językowe. Tej samej normy nie da się odnieść do dialektów i gwar, w których obecne są specyficzne zjawiska leksykalne i gramatyczne, niekiedy sprzeczne lub współistniejące z cechami języka ogólnego (np. dopełniacz liczby mnogiej rzeczownika żeńskiego mysz w języku ogólnym ma wyłączną postać myszy, w dialekcie zaś może wystąpić na równych prawach forma z końcówką męską *myszów*).

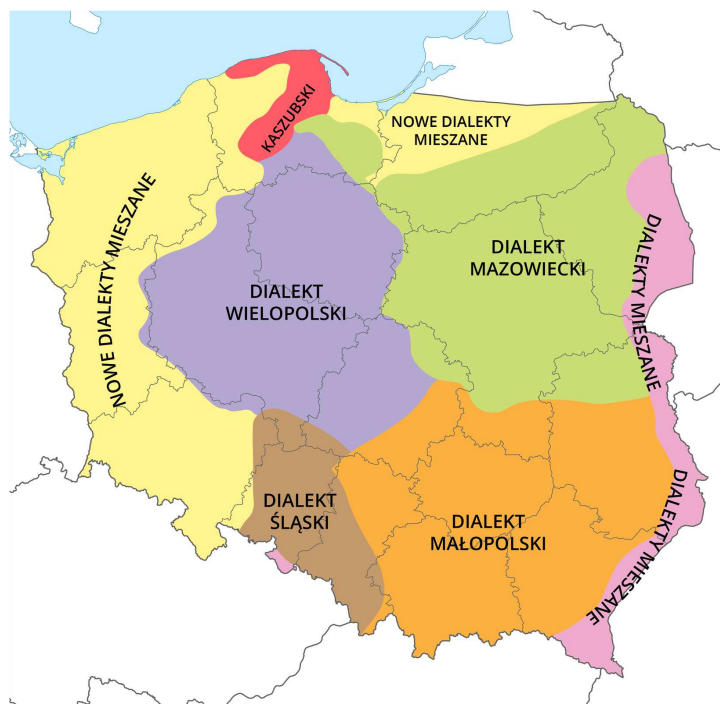
Podział języka polskiego

Język ogólny jest powszechny i spotykany m.in w telewizji, radiu, internecie, szkole, pracy, urzędzie, kościele, na ulicy itd. Ma on zatem zasięg ogólnokrajowy. Inaczej jest

z dialektami i gwarami, których występowanie jest bardzo ograniczone. Brak w nich rozróżnienia na wersję pisaną i mówioną, co odróżnia gwary i dialekty od języka ogólnego, posiadającego taką właściwość (zob. temat *Język mówiony a język pisany*). Dodatkowo gwary i dialekty nie pełnią czterech istotnych funkcji społecznych konstytuujących język ogólny:

1. jednoczącej (spaja jednostki ze społecznością narodową),
2. separującej (odróżnia dany język narodowy od innych języków narodowych),
3. prestiżowej (istnienie usystematyzowanego języka ogólnego świadczy o istnieniu wyższej organizacji społeczeństwa),
4. normatywnej (porządkuje i normalizuje język wspólnotowy i pozwala na ocenę poprawności komunikatów).

Język ogólny, który wyrósł na bazie dialektów (wielkopolskiego i małopolskiego, następnie mazowieckiego i kresowego), kształtował się przez wieki, a jego ewolucja nieustannie postępuje – ogólna odmiana polszczyzny ciągle się rozwija i rozbudowuje, m.in. poprzez zapożyczenia, ale też poprzez świadomą pracę pokoleń nad funkcjonalizacją tego języka i przystosowaniem go do zmieniających się warunków egzystencji. Tymczasem gwary dotyka regres. W miarę upływu czasu dialekty zmieniają się lub nawet giną pod wpływem ekspansji języka ogólnego, a ruchy działające na rzecz ocalenia gwar nie są w stanie tego procesu powstrzymać.

Zasięgi dialektów polskich na podstawie Karol Dejna, *Dialekty polskie*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1973.

Oprac. Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Aotearoa, Wikiemdia Commmons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Główne cechy odróżniające język ogólny od gwar i dialektów:

- szeroki, ogólnopaństwowy zasięg,
- podległość normie poprawnościowej,
- istnienie wersji mówionej i pisanej,
- progresywność,
- pełnienie funkcji: jednoczącej, separującej, prestiżowej i normatywnej.

Słownik

dialekt (narzecze)

(gr. *diálektos* – rozmowa) – odmiana języka polskiego używana na określonym obszarze głównie przez ludność wiejską, wyróżniająca się swoistymi cechami językowymi; w obrębie dialektu występują gwary, używane na mniejszych obszarach

dialektologia

(gr. *dialektos* – gwara; *logos* – słowo, nauka) – dział językoznawstwa zajmujący się badaniem geograficznie zróżnicowanych odmian języków (dialektów)

dialektyzm (gwaryzm)

sposób wymowy, wyraz, forma gramatyczna lub składniowa charakterystyczne dla danego dialektu lub gwary (np. mliko – mleko, włągnąć się – wrodzić się, dwa żony – dwie żony)

gwara

odmiana języka używana na niewielkim terytorium (np. w jednej gminie) przez ludność wiejską, wyróżniająca się właściwymi sobie cechami językowymi; termin węższy od pojęcia dialektu (w obrębie dialektu może występować co najmniej kilka gwar)

język etniczny

język ojczysty danego społeczeństwa; zawiera wszystkie odmiany języka, zarówno język ogólny, jak i dialekty oraz odmiany środowiskowe

język literacki

wersja pisana języka ogólnego; podstawowy język literatury

język ogólny

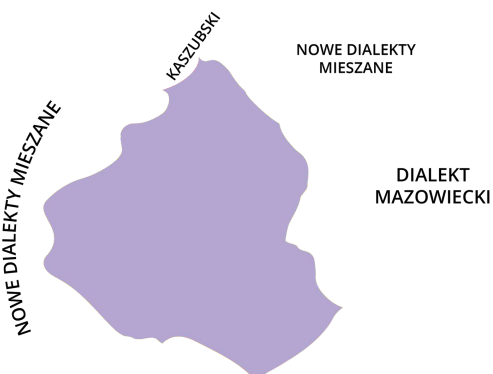
(język ogólnonarodowy) – odmiana języka narodowego znana ogółowi społeczeństwa, wsparta normą i stanowiąca podstawę języka literackiego

Mapa interaktywna

Polecenie 1

Przeanalizuj mapę i wyjaśnij, dlaczego w dwóch regionach Polski występują nowe dialekty mieszane.

wyróżniają na tle innych przede wszystkim dwie cechy: brak mazurzenia (czyli wymawia się: *mysz, kaczka, wazy*, nie: *mysz, kacka, wazy*, miejsce) i fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (czyli wymawia się: *brad_Jacka, nieź_ostroźnie, piędź_monet*, nie: *brat_Jacka, nieś_ostroźnie, pięć_monet*). Charakterystyczna jest też dźwięczność spółgłoski *w* po bezdźwięcznej (*kwiat, twardy*) w opozycji do niemal powszechnej wymowy *kfiat, tfardy*. Poza tym spotyka się tu inny niż w polszczyźnie rozwój tzw. samogłosek pochylonych *e, a* (*tygo, dobrygo, śnig, bioły*) oraz samogłosek nosowych (*mundry, robiom, wszyndzie*), upraszczanie grup spółgłoskowych (*czeba, szczelać*) czy nieco inne od ogólnopolskich formy odmiany czasownika (*robita, robim*).

W dialekcie małopolskim występują: wymowa *sz* zamiast *szc* (*syja, zaba*), a gdzieś tam tzw. siarkanie (*siarkanie*); fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (nie wszędzie, ale nie wszędzie spotykana z uwagi na ekspansję fonetyki udźwięczniającej z Mazowsza); wymowa *k* zamiast *ch* w wyrazach (*na nogak*) i *i* zamiast *ej* w końcówkach rozkaznika (*dej*); inny rozwój samogłosek pochylonych (*krzok, syr*), zanik samogłosek nosowych (*ido, ciognoł*), wymowa *tojciec, tobuch*); w odmianie rozszerzenie użycia końcówki *-ów* (*myszów, mrówków*), nierozróżnianie kategorii męskoosobowości (*te chłopy robiły*). Dla pewnych obszarów, jak Podhale, charakterystyczny jest akcent inicjalny, czyli padający na pierwszą sylabę wyrazu (w przeciwieństwie do paroksytonicznego – na przedostatniej sylabie – na większości terytorium Polski).

Dialekt mazowiecki

uchodzi za najbardziej ekspansywny; jego cechy rozpowszechniły się i wciąż rozpowszechniają na pozostałe tereny Polski. Do cech typowo mazowieckich należą mazurzenie, czyli wymowa *s, z, c* w miejsce *sz, ź, cz* (*syja, zaba, cas* = *szyja, żaba, czas*; ważne: dźwięki [ż] lub [š] pochodzące z dawnego miękkiego *r*, a w pisowni oddawane przez *rz*, wymawiane są tak jak w języku ogólnopolskim, np. *pszysywany, pożecka* = *przyszywany, porzeczka*), a także fonetyka międzywyrazowa ubezdźwięczniająca (*nieś_ostroźnie*). Dawne samogłoski pochylone mają inne kontynuanty niż w polszczyźnie ogólnej, np. *tyż, stolorz*; przejście nagłosowego *ja-* w *je-*, np. *jebtko* zamiast *jabtko*; formy typu *stojat* zamiast *stať*; narzędnik liczby mnogiej z końcówką *palcamy* zamiast *palcami*.

Dialekt śląski

cehuje się fonetyką między innymi brzmieniem spółgłoski *sz* (nież_ostrożnie), na niektórych terenach także brzmieniem *sz* (zwłaszcza na północy); występuje tu zanik nosowości w wyrazach nosowych (pójda na ta msza, szanuj matka, mundry = pójdę na tę mszę, szanuj matkę, mądry). Na południu, tak jak w niektórych rejonach Małopolski, występuje akcent inicjalny, czyli akcentowana jest pierwsza sylaba wyrazu.

na mocy Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6 stycznia 2005 r. (art. 19) ma status języka regionalnego, a zatem z prawnego punktu widzenia nie jest dialektem polszczyzny. W języku kaszubskim tworzona jest literatura, powstają przekłady na kaszubski, uczy się tego języka w szkołach. Charakterystyczne cechy kaszubszczyzny mocno odcinają ją od dialektów języka polskiego. Do najbardziej wyrazistych należy tzw. kaszubienie, czyli wymowa spółgłosek ś, ź, ć dź tak jak *s, z, c dz* (*sedzec = siedzieć*), *k', g'* jako *cz, dż* (*tacze = takie*) oraz tzw. szwa (zapis: *ë*) dźwięk pośredni między *e* i *a*, rozwinięty z dawnych krótkich *i, y, u* (*Kaszëbë, wsadzëc = Kaszuby, wsadzić*).

Nowe dialekty mieszane

to termin oznaczający procesy powstałe z wymieszania cech gwarowych różnego pochodzenia, w szczególności związane z sytuacją ziem polskich po II wojnie światowej. Mieszanie się ludności, a co za tym idzie: mieszanie się charakterystycznych dla różnych rejonów cech językowych, dokonywało się m.in. w wyniku przymusowych przesiedleń z terenów

Źródło: Aotearoa, Wikimedia Commons, dostępny w internecie: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow>, licencja: CC BY-SA 3.0.

południowo-wschodnich, napływu repatriantów z Kresów Wschodnich czy nowego osadnictwa. Termin nie do końca oddaje faktyczny stan

Polecenie 2 - nieaktualny, ponieważ wiele cech gwarowych w mowie ludności

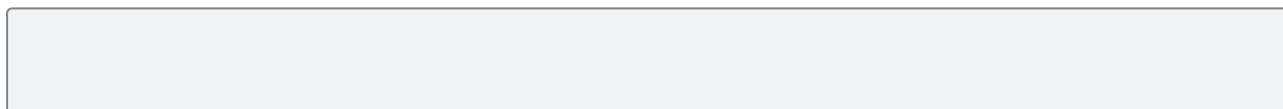
zamieszkującej te tereny zanikło na rzecz polszczyzny ogólnej.

Wskaz, czemu może służyć i w jaki sposób wzbogacać kulturalowo wielość dialektów.

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z ilustracją interaktywną i wskaż kilka cech wspólnych dla różnych gwar.

1

Tekst gwarowy – Dąbrówka Wielkopolska (Wielkopolska zachodnia)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P16qu0ohP>

Przykład: „No kciny^j u nos, jak ... miała tam poródzić córka dziecko, no to matka już nasykowaa (!) poduszki, kószulke, pieluszki, nie, żeby wszystk^ło buło^e pogotowiu. A potym, jak buło tak dalyko już do urodzyniu, no t^ło musioł sie tyn móⁿż starać. Musioł jachać po arkusiere, żyby wszystko dobrze buo, a jag nie mógła arkusiera, musioł po lekarza jachać, no. Tero dziecko sie urodziło^e [...]”.

Komentarz: W tym fragmencie wypowiedzi mieszkanki Dąbrówki Wielkopolskiej występują liczne cechy gwarowe. Z cech dialektu wielkopolskiego warto wyszczególnić: fonetykę międzywyrazową udźwięczniającą (*jag_nie*), brak mazurzenia (mimo pojedynczej formy:

nasykowaa (=naszykowała), w której *sz* zostało zastąpione przez *s*); uproszczenia grup spółgłoskowych (*kcinyj*, *wszysko* = *chrzciny*, *wszystko*), realizacja dawnych samogłosek pochylonych *e*, a jako *y*, *o* (*u nos*, *dalyko*, *tyn*) i rozłożona (na połączenie samogłoski ze spółgłoską nosową) wymowa samogłosek nosowych (*mónż* = mąż).

Źródło nagrania i zapisu: Jerzy Sierociuk, *Tekst gwarowy – Dąbrowka Wielkopolska. Chrzciny*. Nagranie z archiwum fonograficznego Zakładu Dialektologii Polskiej UAM w Poznaniu. Fragment rozmowy nagranej przez prof. Zenona Sobierajskiego 06.05.1951 r.; informatorką była p. Agnieszka Kostera, ur. 1899 r.; przepisał Jerzy Sierociuk, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-wielkopolski&l3=wielkopolska-zachodnia&l4=teksty-dabrowka-wielkopolska-tekst1>.

2

Tekst gwarowy – Borucza 1 (Mazowsze dalsze)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P16qu0ohP>

Przykład: „Koło mnie sonsiad był, to [†]orał no, ale nie woły tylko krowy, normalne dojone. Nawet u mojego dziadka, mój dziadek to wołamy. Była para wołów, tylko buhaje były, wycyszczone i była para wołów do orania, a krowy do dojenia, sobje trzymali cztery krów, dwie jałówki, no. To mój dziadek, a [†]ojciec jak zacoł gospodarzyć to juz później, juz konie nastawały, pług, to tomy sochamy wołamy to, to nie, nie pługamy takamy metalowemy tylko sochamy”.

Komentarz: W mowie mieszkańca wsi na Mazowszu dalszym dostrzegalne jest mazurzenie (zacoł, juz), choć z odstępstwami: nawet w jednym wyrazie mazurzenie ściera się z brakiem mazurzenia (wycyszczone). W tym fragmencie nie ma warunków do stwierdzenia typowej dla dialektu mazowieckiego fonetyki wyrazowej ubezdźwięczniającej. Występuje za to końcówka *-my* zamiast *-mi* w narzędniku liczby mnogiej (pługamy, metalowemy, sochamy) oraz inne cechy gwarowe, nieograniczone do dialektu mazowieckiego, np. w zakresie wymowy nosówek (sonsiad, zacoł) czy prelabializacji (†ojciec).

Źródło nagrania i zapisu: Justyna Garczyńska, *Tekst gwarowy – Borucza 1. Jak orano wołami*. Informator: mężczyzna; 78 lat; urodził się w Borucz; ukończył trzy klasy szkoły podstawowej; w wojsku nie był; rolnik, zaraz po wojnie przez pewien czas pracował jako furman w Warszawie (woził gruz), <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-mazowiecki&l3=mazowsze-dalsze&l4=mazowsze-dalsze-gwara-regionu&l5=teksty-borucza-tekst1>

3

Tekst gwarowy – Rabka Zdrój (Podhale)

Przykład: „Witom wos bardzo piyknie. Jo sie n|ozywom Kryśka Kojs, |urodziłak sie w Rabce. Tu tez sie wychowałam i strośnie pokocha [†]am te nose górecki. Bo wiycie, Rabka to sie zn|ajduje pomiyndzy dwoma pasmami gór, jedne to B|eskidy, a drugie to zaś Gorce. I tak se ta Rabka w tej dziedzinie znajduje sie, tu se żyją górole, które nazywają sie tak poprawnie to Z|agórzany, a te zaś górole z Z|akopanego to nos nazywają tak brzyćko, bo mówią o nas, że my są b|agienniki, co nos to strażnie mierzi, bo my sie jako b|agiynniki nie c|ujemy”.

Komentarz: Znakiem | zaznaczono akcent inicjalny – charakterystyczny dla Podhala. Obecne jest także mazurzenie (górecki, nie kujemy). Jak w Małopolsce w ogóle, mamy tu do czynienia z zastępowaniem *ch* przez *k* w końcówkach fleksyjnych (*urodziłak sie*), jak również wymowa *wos*, *jo*, *nozywom czy wiycie*, *pomiyndzy* (podwyższenie artykulacji *e*, *a* → *y*, *o*, rozłożona wymowa nosówki *ę* → *yn*). Zauważ, że wspomniane cechy nie występują konsekwentnie w całej wypowiedzi.

Źródło zapisu: Agata Liberek, Alina Kępińska, *Rabka Zdrój Tekst gwarowy. Legenda o Zwyrtałe*. Zapis: Agata Liberek, weryfikacja zapisu i opracowanie tekstu: Alina Kępińska. Informator: Pani Krystyna Kojs, urodzona w Rabce-Zdroju, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=podhale&l4=podhale-gwara-regionu&l5=teksty-rabka1>

4

Tekst gwarowy – Hucina (Małopolska środkowa)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P16qu0ohP>

Przykład: „Jagem juz zacon do szkoły chodzić, tam te kije, deszczutki robiu i druty zakładoł i... i bez droge my śly i piscely my tak, takie. Tako somsiatka była. Ona tak miała pieci synów miała. No jo tak zacon jus późni - ze tam ten... te skrzypce my kupily – rzempoluem”.

Komentarz: Podobnie jak w tekście mieszkanki Podhala, także tutaj, w wypowiedzi mieszkańca Huciny w Małopolsce środkowej, mamy do czynienia z mazurzeniem (juz, zacon) czy inną niż w polszczyźnie ogólnej realizacją samogłosek nosowych (zacoon, pieci, somsiatka, rzempoluem = zaczął, pięciu, sąsiadka, rzępoliłem); pojawiają się też inne cechy – twarda wymowa końcówek - mi, -li (śly, my, piscely = szli, my, piszczeli) oraz fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca (*jagem* = jakem, forma złożona: jak+em)

Źródło nagrania i zapisu: Izabela Stąpor, *Lasowiaczy Tekst 7: Szkoła, początki muzykowania*. Nagranie i zapis: Izabela Stąpor. Informator: Władysław Pogoda; zamieszkały w Hucinie (daw. Przytęk), gmina Niwiska, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=lasowiaczy&l4=lasowiaczy-gwara-regionu&l5=teksty-hucina-tekst7>

5

Tekst gwarowy – Kuniów (Śląsk północny)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P16qu0ohP>

Przykład: Polok przised, tak Polok przised do sklepu, wlo[†], i ta jeden Śluⁿzok buł w sklepie, przy ladzie i tan diskutowoł, no a tyn, tyn Polok tak nie wiedzioł, cy to[†]on jest Niymiec, Polo[†]k ni, bo tako go[†]dka jakoś, on co ta ni za bardzo rozumioł i go sie pyto[†]:

– Pan Polak?

A tyn Śluⁿzak pado:

– Ni, po gruntfarba. Bo lak zech kupił juz wcora.

Komentarz: A oto przykład śląskiego dowcipu, którego sama treść wiele mówi o różnicach dialektalnych i o tym, jak nieświadomość tych różnic może wpływać na skuteczność komunikacji. W języku autora wypowiedzi, mieszkańca Kuniowa, widać kilka cech dialektu śląskiego. Pojawia się mazurzenie (*przised = przyszedł*); zwróć uwagę na zgodną z ogólnopolską wymową realizację głoski oddawanej w piśmie dwuznakiem *rz*), ścieśnienia samogłosek (*tyn, wiedzioł, Niymiec*), liczne uproszczenia artykulacyjne (*przised, but, pado = przyszedł, był, powiada*; także labializacja: *fon*). Obecna jest też szeroka wymowa samogłosek nosowych w wygłosie (*po gruntfarba = po gruntfarbę*, tj. farbę podkładową).

Źródło nagrania i zapisu: Monika Kresa, *Tekst gwarowy – Kuniów 1. Polak czy po lak?*. Nagranie: Monika Kresa, Ewa Kurowska. Przepisanie i opracowanie: Monika Kresa. Weryfikacja: Halina Karaś. Informator: Antoni Sobania – urodził się w 1946 roku w Kuniowie, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-slaski&l3=slask-polnocny&l4=slask-polnocny-gwara&l5=kuniow-tekst1>

6

Tekst gwarowy – Cewice (Kaszuby środkowe)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P16qu0ohP>

Przykład: „Drożdżówka to je richtych młodzowy kuch. Przepis jest taki. Kilo muczi, jedna sz'klanka cëkry, jedna sz'klanka mlika, sz'esc jaj i dzesoc deko drożdzy i kostka palmë. Drożdże rozrobic w ceptym mlékłtu z pół szklankóm mléka i dodac dwie łężci cëkry i troche muczi, żebë to łumieszac drewnianom łężkom. [...]”

Komentarz: W języku mieszkanki Cewic na Kaszubach środkowych można spotkać główne cechy języka kaszubskiego: kaszubienie, czyli wymowa spółgłosek *ś, ź, ć, dź* jak *s, z, c, dz* (*sz'esc, dzesoc*); wymowa zmiękczonej *k'*, *g'* jako *cz, dż* (*muczi*); a także obecność „szwa” kaszubskiego w miejsce dawnych *i, y, u* (*cëkry, palmë, żebë = cukru, palmy, żeby*).

Źródło nagrania i zapisu: Małgorzata Klinkosz, *Tekst 2 – Jak piec młodzowy kuch 'drożdżówkę'*. Informator: Regina Gańska, ur. 13.09.1946 r. w Kamienicy Szlacheckiej w rodzinie kaszubskiej, w której rodzice mówili po kaszubsku, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=kaszubszczyzna&l2=kaszuby-srodkowe&l3=kaszuby-srodkowe-tekst2>

Wszystkie cytaty i nagrania tekstów gwarowych pochodzą z serwisu „Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe” pod red. Haliny Karaś (www.dialektologia.uw.edu.pl)

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Na podstawie ilustracji wskaż, w których gwarach nie występuje mazurzenie.

Ćwiczenie 1

Zaznacz synonim terminu *język ogólny*.

gwara

język ogólnonarodowy

narzecze

dialekt

Ćwiczenie 2

Wymień główne cechy języka ogólnego, które odróżniają go od gwar.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Język ogólny a gwary i dialekty

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;

6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przeanalizuje funkcje społeczne języka ogólnego;
- wymieni główne cechy języka ogólnego, odróżniające go od gwar i dialektów;
- wyjaśni normatywną funkcję języka ogólnego;
- uzasadni sens badania gwar i dialektów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie przygotowują w domu słowniczek pojęć: gwara, dialekt, język ogólny, język narodowy, dialektyzacja, stylizacja. Zadaniem uczniów jest również odnalezienie informacji na temat różnic między dialektem a gwarą (np. Dialekt to odmiana języka ogólnego (narodowego) charakterystycznego dla jakiegoś większego terytorium. Natomiast gwara to język używany na mniejszym terenie, np. w gminie, wsi, nie podlega regułom i normom poprawnościowym języka ogólnego).

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.

2. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat lekcji. Następnie prosi, by uczniowie przygotowali na podstawie „Przeczytaj” oraz pracy wykonanej w domu – każdy indywidualnie – mapę myśli, której główne hasło brzmi: gwary i dialekty. Wybrana osoba lub ochotnik przedstawia wynik swojej pracy.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania:

- Czym jest dialekt?
- Czym dialekt różni się od gwary?
- Jakie wyróżniamy rodzaje dialektów?

2. Nauczyciel przedstawia na dużym ekranie mapę interaktywną (i omawia ją z uczniami), pokazuje również ilustrację interaktywną. Następnie dzieli klasę na dwa zespoły. - Zespół I wyjaśnia, dlaczego w dwóch regionach Polski występują nowe dialekty mieszane. Wykonuje również ćw. 1 i 2 z sekcji „Ilustracja interaktywna”. - Zespół II wskazuje, czemu może służyć i w jaki sposób wzbogacać kulturowo wielość dialektów. Wskazuje także kilka cech wspólnych dla różnych gwar.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Zadaje również pytania podsumowujące i prosi wybranych uczniów o odpowiedzi.

Praca domowa:

1. Na podstawie ilustracji interaktywnej wskaż, w których gwarach nie występuje mazurzenie.

Materiały pomocnicze:

- Marian Kucała, *Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego*, Kraków 2002.

- Karol Dejna, *Dialekty polskie,*Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1973.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa interaktywna” do podsumowania lekcji.